

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği

Türkiye’de Sendikalaşma.

18. yüzyılın ortalarından itibaren İngiltere’de doğan Sanayi Devrimi, kısa sürede Batı Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Sanayileşen ülkelerin buharla işleyen fabrikaları ve üretimde verimliliği artıran makineleri, tarımda çalışan kitleleri kentlere doğru harekete geçirmiştir. Bu nüfus hareketliliğinin sonucunda kentlerde hızla artan nüfus, işçileri ağır ve zor çalışma şartları ile karşılaştırmıştır. Bunların başında işçi ücretlerinin yaşam standartlarının altında kalması gelmiştir. Üstelik ucuz işgücü oluşturmak isteyen işverenler kadın ve çocukları çalışma hayatına dahil etmişlerdir. Bununla birlikte uzun çalışma saatleri, iş güvenliğini ve işçi sağlığını olumsuz etkilemiştir. Makinelerin insan emeğinin yerine geçmeye başladığı bu tarihlerde işçi sınıfı doğup gelişmiştir. Önceleri dayanışma ve yardımlaşma amaçlı kurulan işçi birlikleri, 19. yüzyılın başlarından itibaren hak ve menfaatleri korumak üzere işçilerin bir araya gelerek oluşturdukları kuruluşlar “sendikalar” olarak anılmaya başlamıştır. Kuruluş hedeflerinin başında çalışma şartlarının iyileştirilmesi gelen sendikalar, İngiltere’de 1824’ten itibaren yasal örgütler olarak kabul edilmiştir. 1831’de kurulan *Emeğin Korunması İçin Ulusal Dernek*, ilk işçi örgütlenmesi olarak faaliyetlerine başlamıştır. Sendikalar Birliğinin ilk örneklerine yine İngiltere’de Robert Owen tarafından kurulup geliştirilen *Büyük Ulusal Sendikalar Birliği* ile rastlanmıştır. Türkiye’de sendikacılığın kilometre taşı, 1871’de kurulan *İstanbul Ameleperver Cemiyeti*’dir. İstanbul’da Tophane Fabrikası işçileri tarafından kurulan *Osmanlı Amele Cemiyeti* bu gelişmeyi takip etmiştir. Takip eden yıllarda farklı isimlerde işçi örgütlenmeleri kurulmaya devam etmiştir. Ancak işçi örgütlenmeleri bakımından bu yükseliş, 1908’de *Tatil-i Eşgal Kanunu Mukavemeti* ile yavaşlamış hatta söz konusu kanunla kamu hizmeti gören kurumlarda sendikalaşma ve grev yasaklanmıştır.

İşçi sendikalarını bir araya getirme fikri, Millî Mücadele’nin devam ettiği yıllarda gündeme gelmiştir. 1919’da *Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası*, İstanbul’daki işçi örgütlerini bir araya getiren bir toplantı düzenlemiştir. Bununla birlikte 20 Aralık 1922 tarihinde Şakir Rasim tarafından *İstanbul Umum Amele Birliği*’nin kurulması işçilerin birlikte hareket etmesi adına önemli bir gelişme sayılmaktadır. Cumhuriyet Dönemi’nde sendikalaşmanın gündeme gelmesi ise 17 Şubat 1923’te İzmir’de toplanan Türkiye İktisat Kongresi’ndedir. Her ne kadar işçi örgütlenmeleri fikrine sıcak bakılsa da 1925’te Şeyh Sait isyanı patlak vermiş ve isyanı bastırmak üzere hazırlanan *Takrir-i Sükûn Kanunu* işçi sınıfının örgütlenmesini yasaklamıştır.

Sendikalaşmanın Türkiye’de hayat bulması ancak 1940’ların ortalarında. 1946 yılında yürürlüğe giren *Cemiyetler Kanunu*, işçileri sendika kurma özgürlüğüne kavuşturmuştur. 1947 yılında ise Çalışma Bakanlığı öncülüğünde oluşturulan yasal zeminde Sendikalar Kanunu hazırlanıp yürürlüğe girmiştir. Ancak 5018 sayılı *İşçi Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkındaki Kanun*’un, işçilerin sendikal faaliyetlerini serbestçe yürütebilmesine izin verdiğini söylemek mümkün değildir. Buna rağmen 1948’de sendika sayısı 73’e sendikal işçi sayısı ise 52.000’e ulaşmıştır. Sendika ve sendikalaşma sayısındaki bu artış bir üst örgütlenme ihtiyacını gündeme getirmiştir. Aynı iş kolundaki sendikaların koordinasyonu sağlamak üzere sendika birlikleri oluşturulmuştur. Bunlardan biri 21 Mart 1948 tarihinde kurulan *İstanbul İşçi Sendikaları Birliği*’dir (İİSB). Birliği oluşturan sendikalar arasında şunlar bulunmaktadır: *Haliç Bölgesi Mensucat Sanayi İşçileri Sendikası, Bakırköy Mensucat İşçileri Sendikası, Paşabahçe Şişe ve Cam İşçileri Sendikası, Likör ve Kanyak İşçileri Sendikası, İstanbul Gıda Sanayi İşçileri Sendikası, İstanbul Deniz İşçileri Sendikası, Fatih Eminönü Mensucat İşçileri Sendikası, İstanbul Cibali Kutu Fabrikası İşçileri Sendikası, Paşabahçe İspirto Fabrikası İşçileri Sendikası, Cibali Tütün ve Sigara Sanayi İşçileri Sendikası, Beyoğlu Mensucat İşçileri Sendikası, İstanbul Demir*

ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası, Tekel İstanbul Bira Fabrikası İşçileri Sendikası, Eyüp Haliç Mensucat İşçileri Sendikası, İstanbul Tekel Yaprak Tütün Bakım ve İşleme Evleri İşçileri Sendikası ve Beykoz Deri ve Kundura Sanayi İşçileri Sendikası.

İİSB'nin üstlendiği görev ve sorumluluklar ise şunlardır: Üye sendikalara hukuki bakımdan yardım etmek; yardımlaşma sandıkları kurarak işçilerin hastalık, işsizlik ve ölüm hallerinde onlara destek sağlamak ve işçilerin çalışma alanlarında daha donanımlı hale gelmelerine imkân tanıyarak makineleri aktif kullanmalarına zemin hazırlamak. Bununla birlikte Birlik, işverenler veya işveren sendikaları ile görüşmeler yaparak iş veriminin arttırılmasını sağlamak gibi bir misyon üstlenmiştir. Ayrıca Birliğin işçi hareketlerinde de dinamik bir rol oynadığını söylemek mümkündür. İİSB'ye bu dinamizmi veren görevler arasında; işverenler tarafından yürütülen sendikasızlaştırma politikalarına karşı kampanyalar ve mitingler düzenlemek, sendikalar arasında yaşanan uyuşmazlıklara arabuluculuk yapmak, iş uyuşmazlıklarını çözüme bağlayan kurullar oluşturmak gibi girişimler bulunmaktadır.

İSSB'nin ilk kongresinde Yaşar İyidoğan Birlik başkanlığına, Süreyya Birol ve Kâmil Ataçlı başkan vekillerine seçilmişlerdir. Kuruluş amacında da belirtildiği üzere üyeler arasında iş birliğini sağlamak ve yeni sendikaların kurulması için çalışmalar yürütmek ve bu bağlamda sendika üyeleri arasında işbirliği tesis etmek üzere harekete geçen İSSB, faaliyetlerini duyurmak üzere 17 Nisan 1948 tarihinden itibaren *Hürbilek* gazetesini yayımlamıştır. Gazetenin çıkarılmasındaki amaç ilk sayıda belirtilmiştir. Buna göre fabrikalaşmanın artması ile birlikte meydana gelen toplumsal meselelerin çözümü için emeği korumak, sosyal adaleti sağlamak üzere toplumsal politikalar belirlemek, sermayesinden çok bedenen mesai harcayan küçük sanayi erbaplarını da bu politikalar kapsamına almak, özel veya kamu sektörü fark etmeksizin işçi sınıfları arasındaki ilişkileri düzenlemek ve son olarak işçi esnaf ve küçük zanaat gruplarının yaşam standartlarını yükseltecek tedbirler almak *Hürbilek* gazetesinin amaçlarıdır. Ortalama beş veya altı sayfadan oluşan gazetede; çalışma hayatına ilişkin kanunlar, çalışma koşulları, ücretler, sendikaları tarafından düzenlenen etkinlikler, sendikaların tüzükleri hakkında bilgiler ve yurtdışında yaşayan işçilerle ilgili gelişmeleri içeren haberlere yer verilmiştir.

İşçi ve işverenler arasındaki uyuşmazlıkların çözümü için İstanbul Sanayi Birliği ile İİSB arafından *Uzlaştırma ve Hakem Kurulu* oluşturulmuştur. 10 Eylül 1950 tarihinde İİSB, Hür İşçi Sendikaları Birliği ile birleşme yoluna gitmiş ve *İstanbul Milli İşçi Sendikaları Birliği* adıyla çalışmalarını yürütmeye devam etmiştir. Bu yeni oluşum döneminde yönetim kuruluna Zühtü Tetey'i seçmiştir. Ancak bu yeni yapının uzun süre yaşadığını söylemek mümkün değildir. Alınan bir kararla 20 Ocak 1952'de yeniden İstanbul İşçi Sendikaları Birliği adıyla ve müstakil olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Aynı yıl İİSB üyeleri, TÜRK-İŞ'in kuruluşuna zemin hazırlamışlardır. İstanbul'da düzenlenen ilk büyük miting, Saraçhane Mitingi'nin örgütlenmesinde İSSB önemli bir rol üstlenmiştir. 1961 yılında düzenlenen bu ilk işçi mitingi işçi hareketinin dönüm noktası olmuştur.

Kuruluşundan itibaren lastik-kauçuk, elektrik, tramvay ve otobüs, inşaat gibi birçok işkolunda işçi örgütlenmelerine rehber olan İİSB, bu işkollarının sendikalaşma çabalarını desteklemiş ve sendikalar arasında çıkan sorunları toplantılarında gündemine almıştır. İİSB, çalışma hayatını ilgilendiren başta İş Kanunu olmak üzere birçok kanunda işçilerin lehine düzenlemeler yapılması yönünde çalışmalar yürütmüştür. İİSB, aynı zamanda işçi sigortalarının geliştirilmesi ve yıllık izinlerin ücretli olması yönünde çalışmalar yürütmüştür. Birlik, Türkiye'de işçi hareketlerine kazandırdığı dinamik yapıya rağmen kurulduğu tarih olan 1948'den 14 yıl sonra 10 Mart 1962'de Beyazıt Rüyam Salonu'nda yapılan son kongresinde kendisini feshetmiştir.

Duygu YILMAZ

KAYNAKÇA

Kitaplar

CELEP, Barış, **Hürbilek Gazetesi-İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yayın Organı**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul 2015.

ERİŞÇİ, Lütfü, **Türkiye’de İşçi Sınıfının Tarihi**, Kutalmış Basımevi, İstanbul 1951.

KOÇ, Yıldırım, **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi-Osmanlı’dan 2010’a**, Epos Yayınları, Ankara 2010.

SENCER, Oya, **Türkiye’de İşçi Sınıfı Doğuşu ve Yapısı**, Habora Kitabevi, İstanbul 1969.

SÜLKER, Kemal, **Türkiye Sendikacılık Tarihi**, Tüstav Yayını, İstanbul 2004.

SÜLKER, Kemal, “Türkiye’de İşçi Konfederasyonlarının Kuruluş ve Görevleri”, **Sosyal Siyaset Konferansları 20. Kitap**, İstanbul 1969.

Makaleler

TUNA, Orhan, “Türkiye’de İşçi Sendikaları Konfederasyonunun Teşekkülü”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:12, Sayı:3-4, s.146-155.

“İstanbul Umum Amele Birliği”, **Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi**, Cilt 2, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1998, s.69-70.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/istanbul-isci-sendikalari-birligi/?pdf=6026> adresinden erişilmiştir